

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена проблемі модернізації вищої освіти України на компетентнісній основі. В статті проаналізовано наукову літературу з даного питання. Автор статті розкриває складові поняття «професійна компетенція», визначає особливості понять «компетенція» та «компетентність».

Ключові слова: професійна компетенція, ключові компетенції, компетенція, компетентність.

Статья посвящена проблеме модернизации высшего образования Украины. В статье проанализировано научную литературу по данному вопросу. Автор статьи раскрывает суть понятия «профессиональная компетенция», определяет основные особенности понятий «компетенция» и «компетентность».

Ключевые слова: профессиональная компетенция, ключевые компетенции, компетенция, компетентность.

The article is devoted the problem of modernization of higher education of Ukraine on kompetentnisniy basis. In the article scientific literature is analysed on this question. The author of the article exposed component concepts «professional jurisdiction», defined the features of concepts «competence».

Key words: professional jurisdiction, key jurisdictions, competence.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування вищої освіти України в рамках болонського процесу нагальною є проблема якості освіти фахівця, вирішення якої передбачає реалізацію його здатності застосовувати набуті знання і вміння у практичній діяльності. Як засвідчують оцінки експертів, випускники українських вищих навчальних закладів, за цим параметром поступаються європейським [2, с. 2].

В останні роки поняття «компетентність» вийшло на загальнодидактичний і методологічний рівень. Це пов'язано з його системно-практичними функціями й інтеграційною метапредметною роллю в загальній освіті. Посилення уваги до цього поняття обумовлене також рекомендаціями Ради Європи, що стосуються відновлення освіти, її наближення до замовлення соціуму.

Свою модель спеціаліста експерти Ради Європи обґрунтовують на основі компетентісного підходу, що розглядають фахівця перш за все як полікультурну особистість, здатну до співпраці на міжкультурному рівні. Сучасний спеціаліст повинен володіти певними компетенціями, які входять до складу професійної компетентності й допомагають йому вирішити завдання професійної діяльності.

Аналіз останніх публікацій в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Теорія та практика реалізації компетентнісного підходу висвітлена відомими українськими вченими Н. М. Бібік, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, С. О. Сисоевою, С. І. Гончаренко, І. В. Тараненко, А. В. Василюк, І. П. Ящук та інші.

Останнім часом до кола наукових інтересів увійшли такі види компетентності майбутнього фахівця: професійна (А. Ф. Адольф, Ю. В. Варданян), психологічна (М. І. Лук'янова, Н. В. Яковлева), соціально-перцептивна (Н. М. Єршова), загальнокультурна (І. О. Котлярова), комунікативна (В. П. Кузовлев), життєва (І. Г. Єрмаков, Л. В. Сохань, І. П. Ящук) тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Перед вищою професійною освітою України сьогодні постає складне завдання – посилити практичну спрямованість підготовки фахівця при збереженні її фундаментальності. Виконати це завдання можливо лише за умови підготовки молодих фахівців на компетентнісній основі.

Мета роботи полягає в ґрунтовному визначенні поняття «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», «ключові компетенції».

Виклад основного матеріалу.

Сутність модернізації освіти на компетентнісній основі полягає у конструюванні такого змісту, який «не зводиться до знаннево-орієнтувального компонента, а передбачає цілісний досвід розв'язання життєвих проблем, виконання ключових (тобто тих, які стосуються багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних ролей, компетенцій» [3, с. 9].

А. В. Хуторський, Т. Г. Браже, Л. І. Фішман виділяють такі головні риси компетентності: володіння відповідною компетенцією, систему знань та вмінь, здатність здійснювати певний вид діяльності.

Термін «компетентність» є похідним від слова «компетентний». Згідно словникового визначення слово «компетентний» (competens з лат. – відповідний, здатний) означає:

1) той, який володіє компетенцією; 2) обізнаний в певній галузі знань [7, с. 261].

В іншомовному словнику термін «компетентність» визначається як 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями і навичками, що дозволяють судити, оцінювати що-небудь [8, с. 1].

Вчені виокремлюють низку функцій компетентностей у системі освіти: відображення та розвиток особистісних смислів майбутнього фахівця щодо об'єктів, які вивчаються ним; дають характеристику діяльнісному компоненту освіти майбутнього спеціаліста, рівню його практичної підготовки; задають мінімальний досвід предметної діяльності; розвивають можливості розв'язувати у повсякденному житті реальні проблеми – від побутових до виробничих та соціальних; є багатовимірними, тобто охоплюють і розвивають усі основні групи особистісних якостей індивіда; є інтегральними характеристиками якості підготовки майбутніх спеціалістів; у

сукупності визначають та відображають функціональну грамотність майбутнього фахівця [9, с. 61].

Компетентність розглядається також через набір компетенцій.

А. В. Хуторський розрізняє освітні компетенції, які входять до складу компетентності, й структурує їх таким чином: ключові (надпредметні), які визначаються як здатність людини здійснювати різні види діяльності; галузеві (загальнопредметні), які набуваються упродовж вивчення змісту того чи іншого предмета освітньої галузі; предметні, які формуються у процесі засвоєння при вивченні певного предмета).

І. А. Зимня виділяє три основні групи компетентностей: особистісні, які стосуються самого себе як особистості, як суб'єкта життєдіяльності; комунікативні, які визначають рівень взаємодії людини з іншими людьми; діяльнісні, що реалізуються у різних формах людської діяльності.

Кожна з груп компетентностей включає ключові компетенції:

– особистісні: компетенції здоров'язбереження, ціннісно-сміслової орієнтації, інтеграції (структурування знань, ситуативно-адекватна актуалізація знань, розширення приросту накопичених знань), громадянськості, самовдосконалення, саморегулювання, саморозвитку, особистісної й предметної рефлексії;

– комунікативні: компетенції соціальної взаємодії із суспільством, компетенції в спілкуванні;

– діяльнісні: компетенції пізнавальної діяльності (постановка і вирішення пізнавальних задач, нестандартних рішень та проблемних ситуацій); компетенції діяльності (гра, навчання, праця, засоби і способи діяльності: планування, проектування, моделювання, прогнозування, дослідницька діяльність) та компетенції інформаційних технологій [4, с. 36].

Засвоєння людиною будь-яких знань, умінь і навичок складається з конкретних дій, операцій, які вона виконує у своїй професійній діяльності. Дослідники зазначають що, виконуючи певні операції, усвідомлюючи потребу в них, оцінюючи їх важливість, людина тим самим розвиває компетентність у будь-якій сфері діяльності.

Базовим компонентом компетентнісного підходу є поняття «ключові компетенції» – константні групи компетенції, без оволодіння якими людина не може успішно жити та діяти в сучасному суспільстві: компетенція в соціально-цивільній сфері; компетенція у сфері соціальної комунікації; компетенція в соціально-індивідуальній сфері; компетенція в інформаційній сфері; компетенція в професійно-трудова сфері [5, с. 66].

Таким чином, оволодіння ключовими компетенціями ми, які є основою для формування професійної компетентності, є основною вимогою, що висувається до характеристики спеціаліста, який спроможний діяти у європейському соціально-економічному просторі.

Експерти Ради Європи вважають що, оволодівши відповідними компетентностями, які охоплюють певний рівень знань, умінь, ставлень, лю-

дина зможе здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності; ефективно вирішувати відповідні проблеми, тобто стати спеціалістом, здатним реагувати на нові запити часу [5, с. 27].

Зарубіжні, й вітчизняні дослідники відзначають, що ключові компетентності нестабільні та залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення особистості в соціумі.

Проаналізувавши погляди дослідників компетентісного підходу можна виділити стійкі ознаки цього поняття: знання, вміння, освіченість, самореалізація, усвідомлення власної значущості, оперативність й мобільність знань, системність знань і вмінь, поєднання знань, умінь, навичок, реалізація їх у діяльності, саморозвитку особистості та у професійній діяльності.

Міжнародна комісія Ради Європи визначає поняття компетентність, як загальні або ключові вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, ключові уявлення, опори або опорні знання. Головними ознаками даного поняття є ключові вміння, фундаментальні шляхи навчання, опорні знання.

Прибічники компетентісного підходу вважають, що компетентність – це інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції, або ж спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання і які дозволяють людині визначати і розв'язувати, незалежно від ситуації, проблеми, характерні для певної сфери діяльності [5, с. 93]. Головними ознаками даного визначення є набори знань, умінь, навичок і ставлень, інтегрована характеристика якості особистості.

Аналізуючи наукові джерела щодо сутності понять «компетенція» і «компетентність» ми дійшли висновку, що в сучасній педагогіці їхнє визначення неоднозначне. Так, деякі науковці ці поняття ототожнюють. В. Афанасьєв визначає компетентність як сукупність функцій, прав і відповідальності фахівця. М. Нагач визначає компетентність як здатність застосовувати знання й уміння. Аналогічне визначення подає й І. Васильєв, який розуміє компетентність як здатність робітника кваліфіковано виконувати певні види робіт у межах конкретної професії, добиватися високих результатів праці на основі наявних знань, умінь та навичок. А. Маркова розглядає професійну компетентність і розуміє її як поєднання здатності (особисті якості) та готовності (знання, уміння) до професійної діяльності. До зазначених компонентів професійної компетентності А. Михайліченко й В. Аніщенко додають ще досвід особистості та її ставлення до справи. О. Бодальов вважає, що компетентність – це «специфічна здібність, яка дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми і завдання, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя. Це вміння вирішувати окреслене коло завдань у професійних видах діяльності» [1]. Зазначені науковці не розглядають поняття «компетенція», що дає підстави стверджувати, що ці два поняття ними ототожнюються.

Іншими вченими поняття «компетенція» й «компетентність» розрізняються. Зокрема поняття «компетенція» і «компетентність» диференціюють відомі російські вчені А. В. Хуторський та В. В. Краєвський. Виходячи з того, що в перекладі з латинської мови слово «competentia» означає коло питань, з якими людина добре обізнана, має певний досвід, то компетентність у певній галузі тлумачиться як володіння відповідними знаннями й здібностями, які дозволяють ґрунтовно судити про цю галузь й ефективно діяти в ній, тобто компетентність є результатом набуття компетенції.

Компетенція – сукупність знань, умінь і навичок, набутих упродовж навчання і необхідних для виконання певного виду професійної діяльності [6, с. 7].

Термін «компетенція» вживається спеціалістами у сфері комунікації у різних значеннях: сукупності знань, умінь та навичок (Б. А. Глухов); здатності особистості здійснювати певну діяльність (А. І. Суригін); рівня сформованості міжособистісного досвіду спілкування (Ю. Н. Ємельянов); здатності обирати та реалізовувати програми мовної поведінки під час комунікації (В. Г. Костомаров).

Висновки. Таким чином, теоретичний аналіз сучасних досліджень свідчить про те, що більшість дослідників тлумачать компетентність як: гармонійне, інтегративне, ключове поєднання знань, умінь та навичок, досвід діяльності; готовність до використання знань, умінь та навичок у практичній діяльності; якість, що сприяє саморозвитку особистості, на реалізації її творчого потенціалу; мінімальний досвід використання знань, умінь та навичок.

Ураховуючи ключові ознаки, виділені під час аналізу різних підходів до розуміння поняття «професійна компетентність», будемо визначати її як здатність особистості здійснювати професійну діяльність на основі набутих професійних компетенцій, які сприяють розвитку творчого потенціалу особистості, професійному саморозвитку та самовдосконаленню.

Література

1. Бодалев А. А. Психология новой эры: компетентность или беспомощность [Електронний текст] / А. А. Бодалев. – Режим доступу: <http://psy.1september.ru/2001/47/45.htm>
2. Болонський процес: проблеми інтеграції української освіти до європейського освітнього простору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialogs.org.ua>.
3. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: [бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К.: «К.І. С.», 2004. – 112 с.
6. Назола О. В. Педагогічні умови підвищення якості навчання іноземних мов курсантів вищих військових навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. В. Назола. – Хмельницький, 2005. – 20 с.

7. Словарь иностранных слов и выражений. – Минск: Современный литератор, 1999. – 575 с.
8. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – Харків: Фоліо, 2006. – 623 с.
9. Хуторской А. В. Деятельность как содержание образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 8. – С. 113–114.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2010 р.

УДК 37.011

Удовіченко Г. М.

викладач

Криворізький державний педагогічний університет

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЙ КОМПЕТЕНЦІЯ ТА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

У статті проаналізовано підходи вчених до визначення компетентнісного підходу, категорій компетентність, компетенція. Підкреслюється важливість впровадження компетентнісного підходу в теорію та практику.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція.

В статье проанализированы подходы ученых к определению компетентностного подхода, категорий компетентность, компетенция. Подчеркнута важность внедрения компетентностного подхода в теорию и практику.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция.

Scientific approaches to competence approach and competence, competency determination are analyzed in the article. The importance of competence approach introduction into theory and practices are stressed.

Key words: competence approach, competence, competency.

Постановка проблеми. Аналіз наукової літератури, офіційних документів, що формулюють розвиток освітніх процесів, дає підстави свідчити, що серед дидактичних підходів які використовуються у теорії та практиці на ряду з діяльнісним, системним, цілісним, особистісним, аксіологічним, синергетичним, ресурсним підходами, компетентнісний підхід визначається як один із шляхів оновлення змісту освіти. Разом з тим компетентнісний підхід недостатньо реалізується сучасній вищій освіті. Не відбувається переорієнтування навчально-виховного процесу, освітніх технологій від знаннєвої парадигми до посилення значення освоєння способів діяльності, створення умов для соціальної дії, дослідницької діяльності. На думку сучасних педагогів, саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Разом з тим мають місце розбіжності у визначені науковцями категорій компетентність та компетенція, що потребує аналізу та підпорядкування.